

*Романова А. С.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та філософії права
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

ПРАВОМІРНА АКТИВНІСТЬ ЛЮДИНИ

Анотація. Стаття присвячена філософсько-правовим проблемам правомірної активності людини у природно-правовому просторі, що залежить від свідомої організації та саморегуляції людиною своєї життєдіяльності й поведінки.

Ключові слова: правомірна активність, природно-правовий простір, правомірна поведінка, праволомна поведінка, правосвідомість.

Постановка проблеми. Особливість сучасних реалій є такою, що активність людини в суспільстві постійно зростає. Цей факт не оминув і правової сфери її життєдіяльності.

Активність людини у природно-правовому просторі теж може бути правомірною, спрямованою на збереження ціннісних властивостей вказаного простору, і такою, що порушує, руйнує його основи, тобто праволомною. Для того щоб сформувати вектор правомірної активності в поведінці людини, потрібно докладати зусилля та залучати всі суспільні інститути й правомірні засоби впливу.

У процесі життєдіяльності людина активно взаємодіє з навколишнім світом і пізнає моральні та правові основи поведінки, суспільні й культурні цінності, сформовані в цьому суспільстві. Обираючи правомірну поведінку, людина не лише гармонійно впливає на навколишню дійсність, а й формує норми позитивного права так, щоб вони могли заохотити і стимулювати правомірну поведінку інших людей.

Важливість вивчення правомірної активності людини пояснюється тим, що вона дає змогу глибше зрозуміти процеси управління свідомою, вольовою діяльністю людини у природно-правовому просторі.

Проблема активності людини цікавила видатних зарубіжних та вітчизняних мислителів і науковців, а саме: В. Бачиніна, Т. Гарасиміва, В. Горшеньова, А. Жалинського, В. Казакова, В. Лозового, Ч. Ломброзо, А. Мучника, В. Розіна, С. Сливка, В. Слюсаря, Є. Татаринцева, В. Франкла, Ю. Хабермаса.

Теоретики й філософи права, а також соціологи права акцентували увагу у своїх дослідженнях на правовій поведінці людини, здебільшого, через її неправомірний вияв.

Незважаючи на те що вчені зробили значний крок у поясненні механізмів поведінкової активності людини, а також окреслили окремі аспекти її формування й розвитку, дотепер в Україні немає комплексного дослідження правомірної активності людини саме в природно-правовому просторі, а також як основного атрибуту її ціннісно-правових властивостей.

Мета статті полягає в тому, щоб з філософсько-правового погляду проаналізувати питання, найбільш дотичні до розуміння правомірної активності людини в природно-правовому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багатогранність людської особистості виражається в її поведінці. Правова поведінка людини включає в себе правомірну і праволомну поведінку як форму вияву її активності.

Правомірна активність людини залежить від її свобідної волі, певних внутрішніх імперативів і агитивів, що визнача-

ють ставлення індивіда до процесів буття, адже воля є свідомою організацією й саморегуляцією людиною своєї життєдіяльності та поведінки, спрямованої на подолання труднощів при досягненні мети.

Поведінка людини визначається потребами, а також іншими суб'єктивними й об'єктивними моментами, пов'язаними з їх задоволенням [1].

Активність людини (від лат. *activus* – діяльний) – діяльне ставлення людини до світу, її здатність до значних суспільних перетворень матеріального й духовного середовища в процесі осмислення, засвоєння та перетворення суспільного досвіду людства [2, с. 15].

В активності людини втілюються притаманні їй моральні ціннісні орієнтації, котрі визначають індивідуальні особливості її поведінки. Звичайно, активні дії можуть мати позитивну й негативну мету, а також суспільно корисний та асоціальний вектор. Так як ми вже акцентували увагу на тому, що правова поведінка ділиться на правомірну і праволомну, то зауважимо, що й правова активність людини теж може бути правомірною та праволомною.

Реальною ознакою, за якою ми можемо оцінювати правомірну активність людини у природно-правовому просторі, є також суспільно дієві факти, тобто вчинки людини і їх мотиви [3, с. 221].

Правомірна активність людини в природно-правовому просторі включає в себе ініціативну, творчу, позитивну діяльність, спрямовану на реалізацію інтересів як конкретної людини, так і всього суспільства. Вона повинна бути усвідомленою, виражати внутрішні потреби реалізації природно-правових норм [4, с. 46].

За умови правомірної активності людина прагне не лише не порушувати певних норм природного чи позитивного права, а й через активну діяльність сприяти тому, щоб дотримувалися права та свободи інших людей, щоб усі мали змогу реалізувати свої потреби й інтереси через правомірну активність.

Варто зазначити, що саме потреби спонукають людину до активної діяльності, адже розкриваються через конкретні мотиви активності [5, с. 122]. Мотиви є суб'єктивним відображенням потреб.

Суспільні відносини, що регулюються нормами права, моралі тощо, лише у взаємодії здатні впливати на формування правового світогляду людини, що є сукупністю індивідуальних духовних якостей, які забезпечують орієнтацію в сфері правової реальності [6, с. 277].

Зауважимо, що правомірна активність людини як особлива форма вияву правової активності формується під впливом права (позитивного і природного), норм моралі, правосвідомості, механізму правового регулювання, правовідносин.

Серед факторів, що сприяють формуванню всебічно розвиненої людини, право посідає особливе місце [7], яке визначається його специфічним змістом і формами впливу на свідомість людини.

На авторитетну думку С. Максимова, як інструмент управління вольовою поведінкою людей право належить до

деонтологічної реальності, або світу належного, мінімальною умовою можливості якого є визнання свободи волі та принципової можливості оцінювання людської поведінки за певним критерієм [8].

На остаточний вибір людиною варіанта поведінки впливають такі фактори, як усвідомлена необхідність виконання норм права, особистісно-психологічні особливості (у тому числі описані в теорії Ч. Ломброзо) [9, с. 62], індивідуальний досвід, чинники соціоприродного середовища. При цьому формування мотиву залежатиме ще й від того, як право гарантує та забезпечує захист інтересів людини, сприяє створенню оптимальних умов для суспільно-активної поведінки. Іншими словами, упевненість людини в тому, що її особисті моральні й матеріальні потреби та інтереси перебувають не лише під захистом держави, здатної запобігти і припинити їх порушення, а й за їх порушення наступатиме природно-правова відповідальність («закон бумеранг»).

Хоча варто зазначити, що для того щоб людина отримала сатисфакцію через ретроспективну природно-правову відповідальність того, хто порушив її права, потрібно, щоб людина мала високий рівень моральної культури та свідомості і здатна була прощати іншим. Тому однозначно в цьому випадку більш дієвими є норми позитивного права держави, здатні «реагувати» на порушення норм права на етапі сьогодення, а також викликають довіру й повагу до права загалом.

Якщо переконання людини ґрунтовані на високих моральних критеріях обов'язку, відповідальності та совісті, то вони стають найважливішою спонукальною силою активної правомірної поведінки людини в природно-правовому просторі.

Ми погоджуємося з тим, що не кожна правомірна поведінка людини є наслідком висловлення сформованих у її свідомості твердих переконань (наприклад, поведінка, здійснена за звичкою, унаслідок конформізму тощо). На відміну від цього, правомірно-активна поведінка людини зумовлена наявністю сформованих у її свідомості твердих переконань на основі набутих нею правових знань, утілених у свідомо виражену лінію поведінки [10, с. 164].

Як зазначає В. Кудрявцев, переконання – це якісно новий елемент свідомості, спосіб впливу права на людину, що ґрунтується на основі глибокого засвоєння нею знань про норми права [11, с. 86]. Переконання як елемент свідомості людини всебічно досліджується в психології, зокрема в юридичній психології. Зазвичай у науковій літературі переконання розглядається як позитивний вплив на свідомість людини, але варто зазначити, що людина може потрапити під негативний вплив оточення, а отже, на її психіку можуть впливати з метою переконати вчиняти праволомні дії.

З урахуванням зазначеного потрібно зауважити, що людина в суспільстві має будь-який зовнішній вплив «пропускати» крізь призму власних ціннісних переконань, а також зіставляти їх з нормами природно-правового простору. Багато дій і вчинків, у корисності яких людину намагаються переконати, можуть бути антисоціальними й порушувати норми права (природного та позитивного).

Людина не повинна ототожнювати правомірну активність із конформістською поведінкою, адже якщо обирати життєву позицію за умови, що людина не чинить праволомних дій і цього достатньо для її гармонійного існування в природно-правовому просторі, то людство не буде прогресивно розвиватися. Потрібно обирати саме правомірну активність, а не пасивне споглядання.

Водночас не можна пов'язувати переконання людини тільки з рівнем її правосвідомості, адже всі способи духовного

освоєння світу й форм діяльності впливають на формування свідомості людини, у взаємодії вони утворюють цілісність свідомості, удосконалюють і урізноманітнюють її [12, с. 85–86].

Не варто забувати, що на формування мотивів правомірної активності людини впливає її емоційний стан, те, як вона сприймає зв'язок «мета-результат». Це як певна ентелехія (внутрішня мета руху, закладена в прихованому вигляді в бутті; діяльне формуюче начало), пізнання правових явищ у процесі життєдіяльності людини [2, с. 134]. Важливо, щоб у стані емоційного пориву людина не змінила вектора своєї правової активності. Змінити активність із правомірної на праволомну не складно, але цей процес не завжди можливий і легкий.

Варто зауважити, що формувати правомірну активність людини потрібно з раннього дитинства, під час соціалізації особи, адже не викликає заперечень той факт, що ціннісні орієнтації, закладені в ранньому віці, є найбільш стійкими. Якщо дитина виховується в атмосфері поваги до права, моралі та прав інших людей, то вона матиме стійкі установки на правомірну активність у дорослому віці, а це значить, що зовнішні негативні чинники не зможуть або зможуть незначною мірою вплинути на її правомірну активність. За таких умов більшість людей усвідомлено, добровільно виконує й дотримується норм права на основі сформованих переконань у їх справедливості, гуманності, необхідності. Такі переконання формуються, як ми вже зазначали, через вияв певних емоцій, переживань із приводу впливу норм природного права на правову дійсність.

Висновки. Отже, правомірна активність людини, зокрема, у природно-правовому просторі формується під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, що полягають у правовій соціалізації, моделюванні стійких правомірних переконань шляхом засвоєння норм природного права. Важливим моментом є рівень впливу на людину соціоприродного простору, ціннісних установок та морального виховання, що формують почуття поваги й довіри до права.

Література:

1. Воронкова В.Г. Метафізичні виміри людського буття (проблеми людини на зламі тисячоліть) / В.Г. Воронкова. – Запоріжжя : Павел, 2000. – 176 с.
2. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
3. Абдильдин Ж.М. Диалектика активности субъекта в научном познании / Ж.М. Абдильдин, А.С. Балгимбаев. – Алма-Ата : Наука, 1977. – 303 с.
4. Татаринцева Е.В. Правовое воспитание (методология и методика) : [методическое пособие] / Е.В. Татаринцева. – М. : Высш. шк., 1990. – 175 с.
5. Адлер А. Понятие природы человека / А. Адлер. – СПб. : Академический проект, 1997. – 346 с.
6. Бачинін В.А. Філософія права : [словник] / В.А. Бачинін, В.С. Журавський, М.І. Панов. – К. : Ін Юре, 2003. – 408 с.
7. Сливка С.С. Філософія права : [навчальний посібник] / С.С. Сливка. – К. : Атіка, 2012. – 256 с.
8. Максимов С.І. Правова реальність як предмет філософського осмислення : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.12 / С.І. Максимов. – Харків, 2002. – 37 с.
9. Ломброзо Ч. Гениальность и помешательство / Ч. Ломброзо ; пер. с ит. Г. Тютюшиновой. – М. : Астрель, 2012. – 352 с.
10. Социология права : [учебное пособие]. / под ред. В.М. Сырых. – М. : Юрид. дом «Юстицинформ», 2001. – 325 с.
11. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления: опыт криминологического моделирования : [учебное пособие для вузов] / В.Н. Кудрявцев. – М. : Изд. дом «Форум», 1998. – 214 с.
12. Аграновская Е.В. Правовая культура и обеспечение правовой личности / Е.В. Аграновская. – М. : Наука, 1988. – 142 с.

Романова А. С. Правомерная активность человека

Аннотация. Статья посвящена философско-правовым проблемам правомерной активности человека в природно-правовом пространстве, которая зависит от сознательной организации и саморегуляции человеком своей жизнедеятельности и поведения.

Ключевые слова: правомерная активность, природно-правовое пространство, правомерное поведение, правомерное поведение, правосознание.

Romanova A. Lawful human activity

Summary. The article deals with the philosophical and legal issues of the lawful human activity in the natural and legal space, depends on the organization and self-conscious man of his life and behavior.

Key words: lawful activity, natural and legal space, legitimate behavior, unlawful behavior, legal consciousness.